

<https://doi.org/10.63684/dk.ksz.2025.1.07>

Farkas Imre

A települési műveltségi szint növelésének nevelépszichológiai kérdései

Dunaújvárosi Egyetem, Informatikai Intézet, Számítógéprendszerek és Irányítástechnika Tanszék

farkasi@uniduna.hu

Kulcsszavak: Motiváció, műveltség, közösségi élet.

Absztrakt:

A 20. század végétől pontosan lehet tudni, hogy ha akarja az ember, ha nem, állandó tanulásra van kényszerítve. Írásom azt szeretné bemutatni, hogy ez hogyan hat az egyén műveltségi szintjére, milyen módon befolyásolja a település műveltségi szintjét. Az emberekben milyen pszichológiai folyamatoknak kell végbemennie ahhoz, hogy elfogadja, gyakorolja az életen át történő tanulást. Ismertetésre kerül a lakosok véleménye azzal kapcsolatban, hogy mennyire szeretnék növelni műveltségüket, és ezt mennyire tartják fontosnak. Tárgyalásra kerülnek a nevelépszichológia azon területei, melyek szorosan összefüggenek az egyén műveltségi szintjének növelésével. Végül kimutatásra kerül a kapcsolat a műveltségi szint növelése és a nevelépszichológia területei között.

A műveltség komplexitása

A téma tárgyalása elején elsőként a műveltség fogalmával kell megismerkedni. A műveltségnek nincs mindenki által elfogadott definíciója, de az egyik ilyen meghatározása az iskolázottsággal megszerzett tudás, amire egy személy oktatása, olvasmányai, valamint különféle tanulása során szert tesz. Ezen kívül többek szerint a műveltség, erkölcsi tartás is jelentheti a szellemi

képzettséget, lelki finomságot is. Ebből jól látható, hogy műveltség fogalma széles spektrumot ölel fel, és sokféleképpen értelmezhető attól függően, hogy milyen szempontból vizsgálják (és attól is függ, hogy a vizsgálatot ilyen szakemberek végzik).

Általánosan elmondható, hogy a műveltség nem csupán tudás halmaza, hanem egy olyan komplex készség- és értékrendszer, amely segít eligazodni a világban és a társadalomban.

- 1. Tudás és kultúra összefonódása:** A műveltség alapja a különféle tudományok és kultúrák ismerete, legyen szó irodalomról, történelemről, filozófiáról vagy művészetekről. Egy művelt ember nem csupán információkat tárol, hanem képes azokat értelmezni, összefüggéseiben látni, és alkalmazni a mindennapi életben.
- 2. Érdeklődés és nyitottság:** A műveltség nem egy statikus állapot, hanem folyamatosan bővülő és fejlődő folyamat. Egy művelt ember kíváncsi, nyitott az új eszmék és tapasztalatok befogadására, képes a világ különböző aspektusait elfogadni és értékelni, anélkül, hogy elzárkózna a számára idegen dolgoktól.
- 3. Kritikai gondolkodás:** A műveltség egyik kulcsfontosságú eleme a kritikai gondolkodás képessége. A művelt ember képes nemcsak elfogadni, amit hall vagy olvas, hanem átgondolja, kérdéseket tud feltenni, és saját véleményyt alkotni.
- 4. Szociális és morális dimenzió:** A műveltség nem csupán egyéni szintű képesség, hanem szoros kapcsolatban áll a társadalmi és etikai felelősségvállalással.

5. **Esztétikai érzék:** A műveltséghez hozzátartozik egyfajta esztétikai érzék, amely a művészetek és szépség iránti fogékonyságot jelenti.
6. **Szellemi szabadság és autonómia:** A műveltség erősíti az egyén szellemi függetlenségét, mivel a művelt ember képes önállóan gondolkodni, saját döntéseit meghozni, és nem hagyja, hogy előítéletek, hagyományok vagy külső elvárások korlátozzák.

Összességében a műveltség egy dinamikus és sokrétű eszmévilágot alkot, amely egyaránt kiterjed a tudományos, művészeti, erkölcsi és szociális dimenziókra. Műveltség birtokában az ember nemcsak a világot ismeri meg jobban, hanem képes hozzájárulni annak gazdagításához is. Az egyén műveltsége meghatározza annak a közösségnek a műveltségi szintjét, amiben él.

Hatással van a környezetre és a környezet is hatással van az egyénre. Ez pontosan így van a települések esetében is. A település műveltségi szintjét az ott élők műveltségi szintje határozza meg.

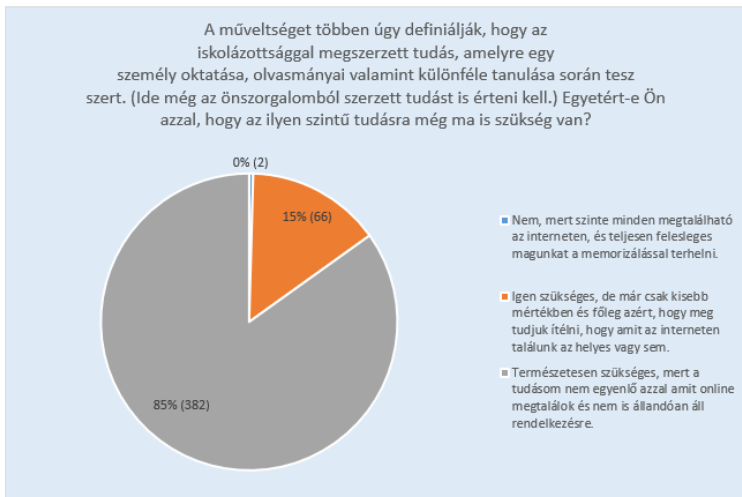
A fentiekből is jól látható, hogy a műveltség nagyon bonyolult fogalom, mert sok hozzá kapcsolódó más fogalmakkal együttesen fordul elő. Ilyen fogalmak például az intelligencia, erkölcs, tudás és illem is. Talán a legfontosabb tisztázandó kérdés, hogy képesség, vagy csak szimplán lexikai tudás, esetleg a kettő keveréke. A szerző véleménye szerint az intelligencia (amiről egyértelműen megállapítható, hogy képesség) az, ami aktivizálja a műveltséget. A problémamegoldás, alkalmazkodás képessége használja fel mindazt a cél érdekében, amit az egyén valamilyen módon megtanult, elsajátított. Bár az is megfigyelhető, hogy az intelligenciára visszahatása van a műveltségnek, hiszen a probléma megoldásnak (az esetek többségében) több módja is van,

és azt, hogy ezek közül melyiket válasszuk, csak az adott helyzet határozza meg, illetve az, hogy az előző hasonló esetekből mit tanultunk, milyen előzetes tudásunk van. Ennek megfelelően a műveltség inkább egy lexikai tudást jelent.

A műveltségi szint növelésének szükségessége

Az elmúlt évben két kérdőíves kutatás során 10 település lakosait kérdeztük, hogy mennyire tartják fontosnak a település műveltségi szintjének növelést, és saját műveltségi szintjüket szeretnék-e növelni. Az is feltérképezésre került, hogy a műveltségüket milyen módon szeretnék növelni. Az alábbi eredmények születtek, melyek 811 fő (az első esetben) (Farkas 2024.), 453 fő (második esetben) (Farkas 2024/2) véleményét jelentik.

1. ábra. Szükség van-e még a műveltségre?

A fenti diagrammon jól látható, hogy a megkérdezettek 85%-a úgy gondolja, hogy a műveltségnek ma is létjogosultsága van, és szükség van rá. A felmérés, ahonnan a diagramm származik, 2024 februárjában készült. Az eredmény azért meglepő, mert ekkor már nagyon nagy számú felhasználója volt a különböző mesterségesintelligencia-alapú alkalmazásoknak, és széleskörben használták, kortól, nemtől és végzettségtől függetlenül. Ezt követően érdemes megvizsgálni azt is, hogy a mit gondolnak a település műveltségi szintjének növeléséről.

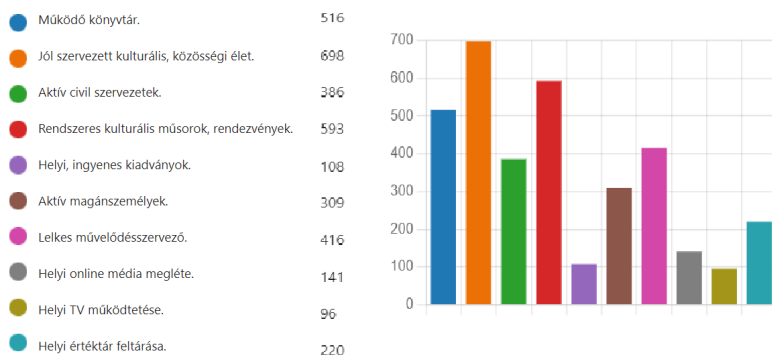
2. ábra. Mennyire tartják fontosnak a megkérdezettek, hogy a település műveltségi szintje magas legyen

Az eredményből kiolvasható, hogy a válaszadók többsége fontosnak tartja, hogy a műveltség növelése megtörténjen. Csak elenyésző hányada (3%) gondolja úgy, hogy nem fontos a település műveltségi szintjének növelése. Ez öröndetes, hiszen az élethosszig tartó tanulás egyik alapfeltétele, hogy egyén felismerje annak szükségességét, hogy fejleszteni kell önmagát. Azt is meg kérdeztük a válaszadóktól, hogy ezt a növelést milyen formában tudják elképzelni. Milyen tényezők játszhatnak fontos szerepet a műveltség növelésében településszinten?

3. ábra. Tényezők melyek településszinten szerepet játszhatnak a műveltségi szint növelésében

Mit gondol, a kistelepülés műveltségi szintjének kialakításában milyen tényezők játszanak még fontos szerepet? (Több válasz is megjelölhető.)

Az oszlopdiagram két legmagasabb csúcsa a „jól szervezett kulturális, közösségi élet” és a „rendszeres kulturális műsorok, rendezvények” válaszok oszlopa mutatja. Mind a kettő azt a feltételezést engedi meg, hogy a települések lakói a műveltségi szintjük növelést közösségben, közösségi rendezvények keretében szeretné megtenni. Ennek ténye újabb kérdéseket és lehetőségeket vet fel a nevelépszichológia irányába.

A nevelépszichológia új irányzatai

A nevelépszichológia folyamatosan fejlődő tudományág, amely a gyermekek és fiatalok fejlődésével, tanulásával és szocializációjával foglalkozik. Az új irányzatok a pszichológia, a pedagógia és a társadalomtudományok egyes területein zajló változásokkal párhuzamosan alakultak ki, és gyakran technológiai újítások, kulturális változások, illetve a társadalmi igények hatására jöttek létre.

Ezen területen szerzett tapasztalatok az életen át történő tanulás folyamatában kortól függetlenül kisebb-nagyobb módosításokkal szintén jól alkalmazhatók. Íme néhány fontosabb új irányzat a nevelépszichológia területén:

KOGNITÍV ÉS ÉRZELMI NEVELÉS INTEGRÁLÁSA

A hagyományos nevelépszichológia hosszú ideig a kognitív fejlődésre összpontosított, de az új irányzatok hangsúlyozzák az érzelmi nevelés fontosságát is. A kognitív és érzelmi intelligencia (EQ) integrált fejlesztése egyre fontosabb szerepet kap, mivel a kutatások azt mutatják, hogy az érzelmi kompetenciák fejlesztése elősegíti a tanulást és a szociális alkalmazkodást is (Hurd–Deutsch 2017).

NEUROPSZICHOLÓGIA ÉS AZ AGYFEJLESZTÉS

A gyermekek agyi fejlődésének megértése lehetővé teszi, hogy a pedagógiai módszereket és eszközöket jobban igazítsák a különböző életkori szakaszokhoz. A neurofeedback és az agyi stimulációs technikák, amelyek az agy optimális működését célozzák meg, például a figyelemzavarral vagy diszlexiával küzdő gyermekeknél mutatnak ígéretes eredményeket (Sousa 2016).

DIGITÁLIS TANULÁS ÉS GAMIFIKÁCIÓ

A digitális technológia térnyerése alapvetően változtatta meg a tanulás környezetét. Az új irányzatokban egyre nagyobb szerepet kapnak az olyan digitális eszközök, mint a számítógépes

programok, alkalmazások, e-learning-platformok és a videojátékok. A gamifikáció, azaz a játékosítás, mint tanulási módszer különösen népszerűvé vált, mivel a játékok motiváló erejét és interaktív természetét kihasználva segíthet a tanulásban, különösen a fiatalabb generációknál. (Szűts 2020)

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS TÉNYEZŐK FIGYELEMBEVÉTELE

A nevelépszichológia új irányzatai egyre inkább figyelembe veszik a társadalmi és kulturális háttér szerepét a gyermekek fejlődésében. Az interkulturális nevelés és az inkluzív pedagógia célja, hogy a különböző társadalmi, etnikai és gazdasági háttérrel rendelkező gyermekek számára is egyenlő esélyeket biztosítson a tanulásban. Az empátia, a különbözőségek tiszteletben tartása és az elfogadás fejlesztésére helyezik a hangsúlyt.

POZITÍV PSZICHOLÓGIA A NEVELÉSBEN

A pozitív pszichológia, amely a személyes erősségek és a pozitív élmények előmozdítására összpontosít, egyre inkább teret nyer a nevelépszichológiai kutatásokban. A hangsúly a gyerekek önbizalmának, érzelmi jólétének és pozitív életszemléletének fejlesztésén van. (Lukács 2015)

SZOCIÁLIS MÉDIA ÉS ONLINE KÖZÖSSÉGEK HATÁSA

A digitális világ, különösen a szociális média térnyerése új kihívásokat és lehetőségeket kínál a nevelépszichológia számára. Az online közösségek hatása, az internetes interakciók és a virtuális

valóság mind olyan tényezők, amelyek befolyásolják a gyermekek szociális és érzelmi fejlődését. Az online oktatás és az interneten keresztüli tanulás új módszerek és platformok kifejlesztésére ösztönözte a kutatókat.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉS ÉS TANULÁSI STÍLUSOK, ÖNSZABÁLYZÓ TANULÁS

Az új irányzatok figyelembe veszik a különböző tanulási stílusokat és az egyéni különbségeket a tanulásban. Az egyéni igényekhez igazított tanulási módszerek és a személyre szabott oktatás (pl. adaptív tanulási rendszerek) egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. Napjainkban egyre nagyobb szerepe van az iskolai tanítás-tanulás folyamatában a tanulók önálló tanulásra való felkészítése. A kompetenciaalapú tanítás célkitűzései között nagyon fontos helyet foglal el a tanulási képességek fejlesztése, a tanulók önálló tanulásához szükséges képességek, készségek és jártasságok kialakítása.

NEVELÉS ÉS KÖRNYEZET

A környezet, amelyben a gyermekek élnek és tanulnak, szintén kulcsfontosságú szerepet kap az új nevelépszichológiai irányzatokban. A környezeti nevelés, fenntarthatóságra nevelés és az „ökológiai tudatosság” fejlesztése célzottan próbálja felkészíteni a fiatalokat arra, hogy felelősségteljesen éljék életüket a bolygó védelme érdekében.

Mindfulness és stresszkezelés a nevelésben

A mindfulness, azaz a tudatos jelenlét gyakorlása egyre nagyobb szerepet kap a nevelépszichológiai irányzatokban. A stresszkezelési technikák, mint a meditáció vagy a légzőgyakorlatok, nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek és tinédzserek számára is hasznosak lehetnek a tanulás és a mindennapi élet kihívásainak kezelésében.

MOTIVÁCIÓ ELMÉLET

A nevelépszichológiában nagyon nagy hangsúlyt kap a motiváció, mely a pedagógus eszköze ahhoz, hogy kihozza a gyermekből a sajátosságainak figyelembevételével a maximumot. A motiváció egy belső vagy külső hajtóerő, amely cselekvésre ösztönöz, célok elérésére sarkall, és irányítja egy személy erőfeszítéseit és viselkedését. Ez az erőforrás alapvetően a vágyak, szükségletek, értékek, elvárások és a környezet hatásainak összességéből építkezik, és meghatározza, hogy egy egyén miért és hogyan törekszik valamire, legyen szó akár a mindennapi feladatok elvégzéséről, akár hosszú távú célok megvalósításáról. A motiváció tehát a cselekvés motorja, amely fenntartja a belső dinamikát, és segít megküzdeni a kihívásokkal, a nehézségekkel és a külső akadályokkal is.

A nevelépszichológia új irányzatai a technológiai fejlődés, a társadalmi változások és a kutatások legújabb eredményei alapján folyamatosan alkalmazkodnak a gyermekek és fiatalok (és az idősebb korosztály) fejlődési szükségleteihez. A kutatók mindent megtesznek annak érdekében, hogy a kor technikai eszközeit az oktatás szolgálatába állítsák, hiszen ezek a vívmányok közel állnak a fiatalokhoz, és számukra szinte már nélkülözhetetlenek.

Az irányzatok hatása a települési műveltségi szint növelésében

A következőkben érdemes megvizsgálni, hogy az előzőekben felsorolt nevelépszichológia egyes területei és a műveltségi szint növelésével kapcsolatba hozhatók-e. Ezt megkönnyíti az, ha a műveltség növeléséhez szükséges lépéseket megpróbáljuk összegyűjteni, és azokkal kapcsolódási pontot keresni.

A részletes kidolgozástól eltekintve is legalább négy lépés különböztethető meg:

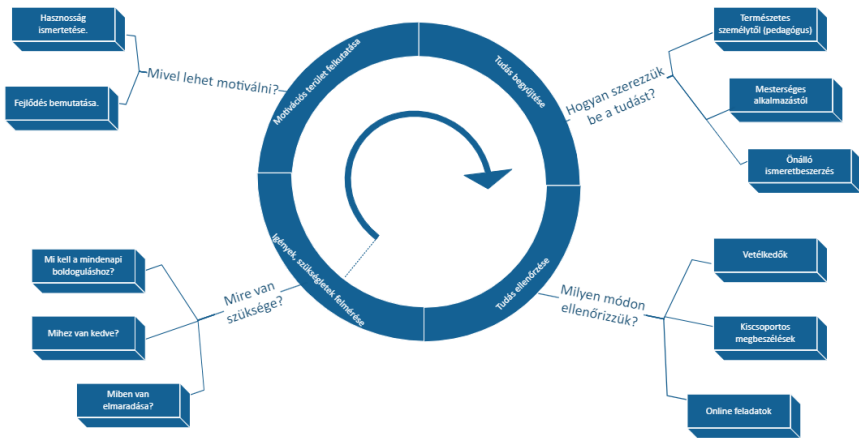
- műveltségnövelés területének meghatározása;
- motivációs lehetőségek felkutatása;
- tudás begyűjtése (annak módjai);
- az elsajátítottak ellenőrzése, rögzítése.

Az első lépés annak kiderítése, hogy a milyen területen lenne jó növelni az egyén műveltségi területét. Ez lehet olyan terület, melyet a kíváncsiság, érdeklődés határoz meg, de lehet olyan is, melyet a kor, társadalom vár el az embertől. Mikor ez meghatározásra kerül, akkor már csak annak megerősítésére van szükség, hogy ez a tudástöbblet későbbiekben milyen haszonnal jár. Ennél a pontnál megkerülhetetlen fogalom a motiváció, mely meghatározása ilyen esetben – általában szabadon választott területnél – nem egyszerű feladat, sőt nem is igazán jól körülírható, egyértelműen meghatározható. Amennyiben ez egy belső indíttatásból fakad, akkor ezt csak erősíteni kell, mely könnyebb feladat.

Ezt követően arra kell koncentrálni, hogy a tudás beszerzésének milyen módját célszerű választani. Ennél a pontnál szintén belépnek a pszichológiai tényezők úgy mint, a társas viselkedés (szocializáció), az élettelen (mesterséges) irányító elfogadása (digitális tanulás), és az önfejlesztő, önszabályzó tanulás.

Az utolsó lépés az, hogy átgondoljuk annak lehetőségeit, hogy a megszerzett tudást milyen módon ellenőrizzük, aktivizáljuk és rögzítjük. Ennek egyik legjobb módszere (és a közösségi felmérésből is ez az igény merült fel) a játékos közösségi események.

4. ábra. A műveltségi szint növelésének lépései

A fenti ábra az előzőekben felsoroltakat igyekszik bemutatni a teljesség igénye nélkül, és tartalmazza azokat a kérdéseket is, melyek felvetődhetnek a műveltség szintjének növelésekor.

A nevelépszichológia új területei melyek a műveltségi szint növelésével kapcsolatban állhatnak:

- motiváció;
- önfejlesztés;
- digitálistanulás (mesterséges intelligencia jelenléte, elfogadása);
- társas viselkedés, szocializáció.

A fent felsorolt területek azok, melyeken az egyénnek jól kell teljesítenie ahhoz, hogy benne a műveltségi szint növelésének igénye felmerüljön, lépéseket tegyen ennek megvalósítására.

Következtetés

Összegzésként elmondható, hogy a településen élők műveltségi szintjének növelésében használhatók a nevelépszichológia területén elért eredmények, annyi változtatással, hogy a módszereket adaptálni kell felnőtt korosztályra. A motiváció esetében meg kell találni azokat a területeket, amelyek fejlesztésével érdekelté lehet tenni a községek lakóit a műveltségi szint növelésében. Ilyen lehet a meglévő közösségi rendezvények színesítése, minőségének javítás és az újonnan megszervezett – kisebb-nagyobb létszám számára – rendezvények, játékos vetélkedők, társas együttlétek létrehozása. Ezek nem csak a motivációnál használhatók fel, hanem a műveltségi szint növelésének érdekében elcsajátított új ismeretek mélyítésére, ellenőrzésére is lehetőséget ad. Ebben nagy szerepet játszhat a gamifikáció, a társas együttlét gyakorlása, az új közösségi formák kialakítása és a csoportban való aktív tevékenységvégzés.

A műveltségi szint növelésének legfontosabb eleme az új ismeretek begyűjtése, melybe egyaránt bevonhatók a helyi általános iskola pedagógusai és a mesterséges intelligencia által nyújtott alkalmazások (önálló tanulást segítő és tutor rendszerek). A digitális kompetenciák fejlesztése ezen a területen nélkülözhetlen feladatot jelentenek, melyek szintén az egyén műveltségi szintjét fogják növelni.

Végkövetkeztetésként megállapítható, hogy a település műveltségi szintjének növelésében a nevelépszichológia új irányzatai bevonhatók, de ezek részletes kidolgozása, a területhez igazítása további vizsgálatokat igényelnek.

Referenciák

- Farkas I. (2024): Kisiskolák – kapcsolat a település műveltségi szintjével és a közösségi élettel. *Opus et Educatio*, 11., (1).
- Farkas I. (2024/2): Literacy levels in small villages in relation to local primary school. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 14., (1.), pp. 1–23.
- Hurd, N.–Deutsch, N. (2017). SEL-focused after-school programs. *The Future of Children*, pp. 95–115.
- Lukács T. (2015): Pozitív pedagógia: A pozitív pszichológia alkalmazása a nevelésben. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 65., (4–5.), pp. 41–53.
- Sousa, D. A. (2016): *How the special needs brain learns*. New York: Corwin Press.
- Szűts Z. (2020): *A digitális pedagógia egységes elméleti kerete és alkalmazása a tanítás és tanulás folyamatában*. Eger: Líceum.